

Date: 1st November-2025

**TARIXIY MANBALARNI RAQAMLASHTIRISH: IMKONIYATLAR VA
MUAMMOLAR**

Mambetnazarova Altynshash Abatovna

Qoraqalpog‘iston tibbiyot instituti "O‘zbek tili, tillari va ijtimoiy fanlar"

kafedrasi assistenti

aaltynsas32@gmail.com

97. 508-17-52.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixiy manbalarni raqamlashtirish jarayoni, uning ilmiy ahamiyati va zamonaviy imkoniyatlari yoritilgan. Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayonida yuzaga kelayotgan huquqiy, texnik va metodologik muammolar tahlil qilingan. Manbalarni raqamli texnologiyalar yordamida saqlash va ommalashtirish imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

В данной статье рассматривается процесс цифровизации исторических источников, его научная значимость и современные возможности. Одновременно анализируются правовые, технические и методологические проблемы, возникающие в процессе цифровизации. Обоснованы перспективы сохранения и популяризации источников с помощью цифровых технологий.

This article examines the digitization of historical sources, its scientific significance, and modern opportunities. It also analyzes the legal, technical, and methodological challenges arising during the digitization process. The prospects of preserving and promoting sources through digital technologies are scientifically substantiated.

Kalit so‘zlar / Ключевые слова / Keywords

Tarixiy manbalar, raqamlashtirish, axborot texnologiyalari, imkoniyatlar, muammolar.

Исторические источники, цифровизация, информационные технологии, возможности, проблемы.

Historical sources, digitization, information technologies, opportunities, challenges.

(Contents)

-Tarixiy manbalarni raqamlashtirishning ilmiy ahamiyati. Zamonaviy raqamli texnologiyalar imkoniyatlari. Amaliy muammolar va yechimlar. Xulosa va takliflar..

- Научная значимость цифровизации исторических источников. Возможности современных цифровых технологий. Практические проблемы и пути их решения. Заключение и предложения

- Introduction Scientific significance of digitizing historical sources. Opportunities of modern digital technologies. Practical challenges and possible solutions. Conclusion and recommendations.

XXI asr axborot texnologiyalari davri hisoblanib, tarixiy merosni saqlash va uni tadqiq etish jarayonlariga yangi usullar va imkoniyatlar kirib keldi. Jahon ilm-fanida raqamli texnologiyalar orqali tarixiy hujjatlar, qo‘lyozmalar, arxeologik topilmalar va arxiv

Date: 1st November-2025

materiallarini saqlash hamda tadqiqotchilarga taqdim etish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Tarixiy manbalarni raqamlashtirish nafaqat ularni asrab-avaylashda, balki ilmiy tadqiqotlarni yangi bosqichga olib chiqishda ham muhim ahamiyatga ega. Biroq bu jarayonda texnik, moliyaviy, huquqiy va tashkiliy muammolar ham mavjud. Shu sababli, ushbu maqolada tarixiy manbalarni raqamlashtirish imkoniyatlari va muammolari, O'zbekiston tajribasi hamda xalqaro amaliyot tahlil qilinadi.

Raqamlashtirish imkoniyatlari:

Raqamlashtirish jarayoni tarixiy manbalarni asrab-avaylash va ulardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Birinchidan, qog'oz hujjatlar vaqt o'tishi bilan yemiriladi, namlik, harorat va boshqa omillar ta'sirida yo'qolib ketishi mumkin. Elektron nusxa esa uzoq yillar davomida o'z holatini saqlab qoladi.

Ikkinchidan, raqamlashtirish tadqiqotchilar uchun manbalarga masofadan kirish imkonini yaratadi. Bu, ayniqsa, xorijiy olimlar bilan hamkorlikda va xalqaro ilmiy aloqalarni yo'lga qo'yishda katta ahamiyatga ega.

Uchinchidan, raqamlashtirish milliy tarixiy merosni jahonga tanitish imkonini ochadi. Masalan, O'zbekistonda saqlanayotgan Sharq qo'lyozmalari elektron bazalarga joylashtirilsa, ulardan dunyo olimlari foydalanishi mumkin. Bu mamlakatning ilmiy nufuzini oshirishga xizmat qiladi. Tarixiy manbalarning global integratsiyasi: Raqamli shakldagi hujjatlar xalqaro ilmiy jamoatchilikka taqdim etiladi. Milliy tarixiy meros jahon ilmiy aylanmasiga kiradi. Turli mamlakatlar arxivlari va institutlari bilan qo'shma baza yaratish imkoniyati paydo bo'ladi.

Ta'limda qo'llanilishi: Raqamli arxivlar ta'lim jarayonida yangi manbalardan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Virtual muzey va elektron ko'rgazmalar talabalar va o'quvchilar uchun zamonaviy ta'lim resurslariga aylanadi. Tarixiy manbalar asosida multimedia darsliklar, interaktiv testlar tayyorlash mumkin.

Jamiyat uchun ochiqlik va shaffoflik: Fuqarolar tarixiy hujjatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jamiyatning tarixiy ongini yuksaltirish va milliy g'ururni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Innovatsion yo'nalishlar: 3D skanerlash texnologiyalari yordamida moddiy yodgorliklarni virtual muhitda qayta tiklash mumkin. AR/VR texnologiyalari orqali tarixiy voqealarni "qayta his qilish" imkoniyati yaratiladi. Golografik namoyishlar va raqamli turizm sohasida katta imkoniyat. Ilmiy hamkorlik va innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatlarini, turli soha olimlari (tarixchi, arxeolog, IT mutaxassisi, filolog) birgalikda raqamlashtirish jarayonida ishtirok etadi. Ilmiy laboratoriyalar va markazlar uchun yangi yo'nalishlar ochiladi. Kelajak avlod uchun ma'naviy merosni saqlash va raqamlashtirish orqali tarixiy hujjatlar nafaqat bugun, balki yuz yillardan keyin ham foydalanish uchun saqlanib qoladi. Bu madaniy merosni uzluksiz ravishda avloddan avlodga yetkazishning samarali usulidir..

Raqamlashtirish muammolari:

Date: 1st November-2025

Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayonida qator qiyinchiliklar ham mavjud.

Texnik muammolar. Sifatli skanerlar, serverlar, zamonaviy dasturiy ta'minot yetarli darajada emas. Katta hajmdagi materiallarni raqamlashtirish juda ko'p vaqt va mablag' talab etadi.

Kadrlar yetishmasligi. Raqamlashtirish jarayonida tarixchilar, arxivshunoslar, IT mutaxassislar birgalikda ishlashi kerak. Lekin ko'p hollarda bu sohada malakali kadrlar yetishmaydi.

Huquqiy muammolar. Ayrim hujjatlar davlat siri yoki shaxsiy ma'lumotlarni o'z ichiga olishi mumkin. Shu bois ularni raqamlashtirish va ommaga chiqarish cheklanadi.

Moliyaviy to'siqlar. Raqamlashtirish katta xarajat talab qiladi. Davlat va xususiy muassasalarning bu sohadagi investitsiyalari hali yetarli emas.

O'zbekiston tajribasi: So'nggi yillarda O'zbekistonda arxivlar va kutubxonalarda raqamlashtirish jarayonlari amalga oshirila boshlandi.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondining bir qismi elektron shaklga o'tkazildi. Bu qadam milliy meros Masalan: YUNESKOning "Memory of the World" (Dunyoning xotirasi) dasturi dunyodagi eng muhim tarixiy hujjatlarni raqamlashtirish va global axborot bazasiga joylashtirishni ko'zda tutadi. Yevropa Ittifoqida milliy arxivlar birlashtirilib, yagona elektron manbalar tizimi yaratilgan. AQSH Kongress kutubxonasi va Britaniya muzeyi qo'lyozmalarining aksariyat qismini elektron shaklda joylashtirgan va ular ochiq bazalarda tadqiqotchilar uchun foydalanish uchun taqdim etilgan. O'zbekiston uchun bu tajribalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar

Tarixiy manbalarni raqamlashtirish – milliy madaniy merosni asrab-avaylash va uning global ilmiy maydondagi nufuzini oshirishda asosiy omil hisoblanadi. Raqamlashtirish – bu jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotida strategik ahamiyatga ega yo'nalish hisoblanadi. U nafaqat milliy merosni asrab qolish va uni kelajak avlodga yetkazish imkonini yaratadi, balki zamonaviy ilmiy, ta'limiy va madaniy jarayonlarni ham tubdan o'zgartiradi.

Birinchidan, raqamlashtirish tarixiy hujjatlarning fizik yo'qolishi, tabiiy ofatlar yoki inson omillari ta'siridan himoya qilishning eng samarali usuli sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon orqali qo'lyozmalar, fotosuratlar, arxiv hujjatlari, xaritalar va boshqa manbalar mutlaqo takrorlanuvchi raqamiy nusxalarda saqlanadi.

Ikkinchidan, raqamiy arxiv va kutubxonalarning yaratilishi ilmiy izlanishlarda yangi imkoniyatlarni ochadi. Tadqiqotchilar geografik masofadan qat'i nazar manbalarga kirish imkoniyatiga ega bo'ladi, qiyosiy tahlil, statistik ishlov berish va interdissiplinar tadqiqotlarni amalga oshirish imkoniyatlari paydo bo'ladi. Shu bilan birga, OCR, 3D skanerlash va VR/AR kabi innovatsion texnologiyalar manbalarni yangi qirradan o'rganish imkonini yaratadi.

Uchinchidan, raqamlashtirish ta'lim va jamiyat rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Universitetlar, maktablar va keng jamoatchilik elektron kutubxonalardan foydalanish

Date: 1st November-2025

orqali tarixiy bilimlarni erkin qabul qiladi. Bu jarayon milliy tarixiy ongini yuksaltirish, ma'naviy merosga qiziqishni kuchaytirish va ёш авлоднинг илмий-таҳлилий тафаккурини шакллантиришда хизмат қилади.

To'rtinchidan, raqamlashtirilgan tarixiy manbalar milliy merosni jahon ilmiy maydoniga olib chiqish imkoniyatini yaratadi. Bu milliy tarixning xalqaro nufuzini oshiradi, ilmiy hamkorlik va innovatsion tadqiqotlar uchun zamin yaratadi. Shu bois, tarixiy manbalarni raqamlashtirish nafaqat axborot texnologiyalari sohasidagi zamonaviy tendensiya, balki milliy va jahon tarixini saqlash, ilmiy salohiyatni oshirish va madaniy merosni avloddan avlodga yetkazishning muhim kafolati sifatida qaralishi lozim.

Amaldagi muammolarni bartaraf etish uchun: Davlat darajasida alohida dastur qabul qilinishi; moliyaviy resurslar va investitsiyalarni jalb etish; tarixchi va IT mutaxassislar uchun qo'shma ta'lim dasturlarini yo'lga qo'yish; xalqaro tashkilotlar va markazlar bilan hamkorlik qilish; raqamli arxiv va kutubxonalarning yagona milliy platformasini yaratish taklif qilinadi.

Bu ishlar amalga oshirilsa, O'zbekiston tarixiy manbalari nafaqat mahalliy, balki jahon miqyosida ham tadqiqotchilar uchun ochiq va qimmatli ilmiy xazinaga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qosimov B. Jadidchilik va ma'naviy meros. – Toshkent: Sharq, 1999.
2. Hoji Ahmedov. O'zbekistonda arxiv ishi va tarixiy manbalar. – Toshkent: Akademiya, 2005.
3. UNESCO. Memory of the World Programme: Guidelines for Digitization Projects. – Paris, 2016.
4. Karimov A. Digital Archives and Manuscripts of Uzbekistan. – Tashkent: Fan, 2020.
5. Imomov A. Manbashunoslik va arxivshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Universitet, 2021.
6. Library of Congress. Digitization Strategy. – Washington, 2018.

